

Zondag 25 juli 2021 Willem de Zwijgerkerk voorganger: Nelly Versteeg
lezingen: Deuteronomium 8: 1-6; Johannes 6: 1-21; liederen: lied 811, lied 23c

Inleiding

Voor wie in de gezamenlijke zomerdiensten in de Oranjekerk was, lezen we vandaag verder in het evangelie van Johannes. Wat vooraf ging: In Jeruzalem heeft Jezus een verlamde man in het bad van Betzata genezen op de sabbat, op de rustdag. Het is de derde persoon die tot geloof komt. De Joodse leiders reageren vijandig op Jezus als hij spreekt over de relatie tot zijn Vader.

Verschillende elementen in het verhaal herinneren aan de bevrijding van het Joodse volk uit angstland Egypte, aan het mannaverhaal en aan de doortocht door de Schelfzee onder leiding van Mozes (Ex. 14,22). Oude verhalen krijgen een actueel betekenis, tot op de dag van vandaag.

De lezingen wisselen we af met liederen die Gods moederlijke en herderlijke zorg bezingen. Willem Vogel die lied 811 van andere muziek voorzag, zette erboven: *'dat je gaat op zijn weg, al doende de woorden die ik gebied vandaag. Het zal je zijn tot geluk!'* Het zou de samenvatting van de overweging kunnen zijn.

Overweging

Het verhaal van de vijf broden en twee vissen komt in totaal zes keer in de verschillende evangeliën voor. (Mt. 14: 14-21; Mt. 15: 32-38; Mc. 6: 34-44; Mc. 8: 1-9; Lc. 9: 12-17 en Joh. 6: 5-14) Naast elkaar gelegd, zijn het zes verschillende versies met elk andere bijzonderheden en details. Elk afzonderlijk verhaal krijgt daardoor eigen accenten. Zo werken bijbelverhalen. Ze gaan wel terug op een bepaalde gebeurtenis - en misschien wel op meerdere, vergelijkbare gebeurtenissen - maar de specifieke details verwijzen weer naar andere verhalen en verdiepen - ze maken dat elk verhaal een eigen diepte krijgt.

Wie overwegend rationeel in het leven en het geloof staat, heeft doorgaans moeite met wonderen in de zin van onverklaarbare gebeurtenissen, verschijnselen die tegen de natuurwetten in gaan. Zo iemand heeft bijv. Carel ter Linden op het oog als hij zegt: „Je moet de bijbel niet letterlijk nemen, maar wel woordelijk.” Er zit volgens hem ‘veel wijsheid en diepte’ in de verhalen.

Sommige mensen denken dat het typisch iets van onze moderne tijd is om bijbelverhalen op een symbolische manier te lezen. Zeker niet. Al in de oude kerk ontwikkelde men zelfs de zogenaamde viervoudige schriftzin - de wijsheid om bijbelverhalen op tenminste vier verschillende manieren te benaderen.

Allereerst gaat het om de *letterlijke of historische betekenis*: de gebeurtenis naar de letter van het verhaal. Bijbelverhalen zijn altijd menselijke verhalen, geen sprookjes. Ze gaan over herkenbare menselijke zaken. Over honger en de vraag of er wel genoeg te eten is; over angst in onstuimig weer en voor een spookachtige gestalte. En dan is er te eten, zoveel als ze wilden (Joh. 6: 11). En de boot komt veilig aan land op de plaats waar ze naartoe wilden (Joh. 6: 21).

Als Jezus in het evangelie de honger van een menigte stilt en de angst van zijn leerlingen wegneemt, weten we inmiddels dat zo'n verhaal ook een *symbolische of overdrachtelijke betekenis* heeft.

Het brood wijst natuurlijk naar Jezus die zelf het brood van het leven is. Het verhaal van de wonderbare spijziging verwijst naar het manna in de woestijn of naar Elia die door de raven werd gevoed. Er zit symboliek in de getallen: vijf broden en twee vissen - *Zeven was voldoende, vijf en twee* (lied 383). 5000 mannen (daar kun je dan een vraagteken bij zetten: waren er geen vrouwen en kinderen of werden ze niet meegerekend?) worden gevoed - zoveel mensen zijn een teken van gulheid. Met het eten dat overblijft, vullen ze 12 manden: genoeg voor een heel volk - er is meer brood over dan er voor de maaltijd was. En er mag niet alleen niets verloren gaan van de stukken brood, maar Jezus zal verderop zeggen dat hij ook niemand verloren laat gaan (Joh. 6: 39).

Het gedeelte dat we lazen, dat eigenlijk een dag beschrijft, begint ermee dat Jezus het meer oversteekt, dan gaat hij de berg op en geeft hij het volk te eten. Ook dat het kort voor het Joodse pesachfeest was, is veelbetekenend. Met deze details schetst Johannes hoe Jezus in de voetsporen van de grote profeet Mozes treedt: door de Schelfzee, naar de berg Sinaï, het manna in de woestijn. Pesach is nabij. Dat verwijst naar het verleden van het volk, maar het wijst ook vooruit, naar de afloop van het evangelie. Bij Johannes ontbreekt een verhaal met de instelling van het avondmaal. Dat Jezus op de avond van Pesach, van het Paasfeest, op de laatste avond waarop hij met zijn vrienden samen is en bij de maaltijd brood en beker op zijn eigen leven en sterven betreft, dat ontbreekt bij Johannes. Maar daarom valt het des te meer op hoe de elementen uit dat verhaal - en uit onze avondmaalsviering! - hier in Joh. 6 verwerkt zijn. Jezus neemt het brood, spreekt het dankgebed uit en deelt vervolgens zelf het brood uit. Hij doet het zelf. Hij deelt zichzelf uit.

In symbooltaal is dit de kern van het evangelie. Jezus deelt zichzelf uit. Hij geeft ons zijn liefde, de liefde en de nabijheid van God, voedsel voor lichaam en ziel. Met al die verwijzingen valt de nadruk op Jezus en zijn werk voor ons. Hij is het levend brood.

De moraal van dit verhaal, de *ethische betekenis* wil iets zeggen over onze verantwoordelijkheid, over hoe wij te leven en te handelen hebben; hoe we ons door dit verhaal kunnen laten inspireren samen te delen. Hoe we het tekort aan voedsel niet als materieel probleem, maar als een verdelingsprobleem kunnen framen. Is de honger in de wereld niet slechts incidenteel gevolg van natuurrampen als overstroming of droogte en veel vaker het gevolg van oorlog en armoede en vooral van de ongelijke verdeling van de overvloed aan voedsel? Wij kunnen dat zeker niet 'even' veranderen. Maar kan dit verhaal ons erop attenderen dat niet de natuur het probleem vormt, maar mensen en maatschappelijke structuren?

De vierde manier om een verhaal te benaderen is de *mystagogische* manier van lezen. De oude wijze kerkvaders en kerkmoeders wisten al dat een verhaal pas tot vervulling komt, als het je dichter bij God brengt. Je wordt via de bijbel ingewijd in het geheim, het mysterie van God. Over die betekenis wil ik ten slotte nog iets zeggen.

De leerlingen zijn in het verhaal nogal verlegen met de situatie. Ze lijken onmachtig. Er is niet genoeg geld ('zelfs 200 denarie zou niet voldoende zijn'), er is niet genoeg te eten (5 gerstebroden en 2 vissen - wat hebben we daaraan?), en Jezus is nog niet naar hen toe gekomen als ze in de boot stappen om over te steken. Ook weer typisch voor Johannes, in tegenstelling tot de andere versies: Jezus stelt Filippus een vraag over brood kopen 'om hem op de proef te stellen, want zelf wist hij al wat hij zou gaan doen' (Joh. 6: 6). Vergelijk dat eens met Deut.: Hij wilde u op de proef stellen om te ontdekken wat er in uw hart leefde' (Deut. 8: 2).

Er zijn allerlei situaties die een relatie op de proef kunnen stellen. In de omgang van God en mensen komen ook testcases voor. Soms is dat de vraag naar echtheid: ben jij wat je zegt? Soms betreft het de vraag: houden wij het nog vol met elkaar? Kunnen we nog verder samen? Hoe sterk sta jij? Wat voor menselijke relaties geldt, gaat ook op voor de relatie met de Eeuwige.

De woestijntijd is een testcase. Het hongerige en dorstige volk wil weten: Is er eten en drinken; bent U een God die ons in leven kan houden? God heeft iets anders op het oog: Is er sprake van vertrouwen bij het volk, wil het op mijn weg gaan, wil het gehoorzamen? Eten en drinken komt er, dat is niet de uitdaging. Het gezuiverde water bij Mara (Ex. 15:25) en het manna, het brood uit de hemel (Ex. 16:4) worden dan ook niet als wonderen van voedselvoorziening verteld, maar uitgelegd als testcase. Terwijl God telkens wel weer verder wil met dit volk, blijkt dat steeds weer onwillig om te luisteren, toont het gebrek aan vertrouwen. Hoe vaak gaat Gods volk niet de weg van onrecht en eigenbelang? Kan God uiteindelijk dan niets anders doen dan afkeuren? Nee, God scheidt iets nieuws - dat is de belofte van de profeten. En in de Psalmen klinkt wel dat vertrouwen waar God op hoopt, zoals in psalm 23: 4: 'Al gaat mijn weg door een donker dal, ik vrees geen gevaar, want u bent bij mij'.

Het op de proef stellen is geen vraag naar 'proeve van bekwaamheid' zoals er nu sportprestaties gevraagd en al dan niet geleverd worden op de Olympische Spelen. Het gaat hier om trouw en toewijding aan elkaar. Gods trouw en toewijding staat daarin buiten kijf. Zoals Huub Oosterhuis dicht in lied 811: God wordt vergeleken met een moeder die zorg en vastigheid geeft aan de haar toevertrouwde kinderen. Zo is 'een god van liefde' onophoudelijk en hevig betrokken. Hoe is dat te merken? Door zijn 'woord dat Hij ons heeft gegeven'. In die specifieke uitdrukking 'het woord dat Hij ons heeft gegeven' mogen we denk ik een verwijzing naar Joh. 1:14 horen: 'Het Woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond, vol van goedheid en waarheid.'

Met 'dat woord' gaat het verder. Het tweede couplet gedenkt de bevrijding uit Egypte en de tocht door de woestijn. Wanneer je gedenkt, gaat het niet meer over een gebeurtenis van eeuwen geleden, dan gaat het over ons, hier, nu. 'Het woord' blijkt het woord dat bevrijdt te zijn: uit angstland naar vrijheid. En dat is geen gemakkelijke weg: 'dwars', 'hoog', 'heet', 'droog', 'onbegaanbaar'. Kan ik erop vertrouwen dat ik op die moeilijke weg door het leven bij de hand genomen wordt, niet meer door 'een god', niet meer door 'dat woord', maar door 'Gij', iemand die ik rechtstreeks kan aanspreken, die ik nabij mag weten?

Of zoals we straks in het slotlied zingen:

Gij zijt ons licht, ons eeuwig leven,
Gij redt de wereld van de dood.
Gij hebt uw Zoon aan ons gegeven,
zijn lichaam is het levend brood. (lied 981: 4)

Amen.